

ביקור בארמונות החורף של החשמונאים

ממורדים למלכים מאת שקד קוזנצקי

אז מה באמת אנו יודעים על שושלת בית חשמונאי? כל שנה, לקראת חג החנוכה מספרים את הסיפורים המפורסמים על אודות גבורתם של הלוחמים במרד נגד היוונים ונגד גזרותיהם האנטי דתיות, אמונתם הבלתי מעורערת בקב"ה שהתבטאה ביציאה לקרב במיעוט מספרי, קריאתו המפורסמת של מתתיהו "מי לה' אליי" ושימוש בטקטיקות לחימה שמעידות על לוחמים אמיצים ומיומנים. אבל מה קרה אחרי שסיפור חנוכה של הגננת הסתיים ובית המקדש טוהר?

לאחר טיהור המקדש הקרבות לא הסתיימו והמאבק החשמונאי להשגת עצמאות שלטונית לא שכח. לאחר מות יהודה המקבי בקרב ממשיכים אחיו, יונתן ואז שמעון, להנהיג את העם.

הם מושלים תחת השלטון הסלווקי במשך עשרים וחמש שנה - שלאחריהן מושגת סוף סוף חירות מדינית. החשמונאים מצליחים להשתחרר מעול הסלווקים, ובשנת 140 לפנה"ס מתחילה מדינה יהודית עצמאית בשלטון משפחת החשמונאים.

שמעון בנו של מתתיהו היה הראשון שמונה לנשיא ולכהן גדול מטעם העם, אך שנים ספורות לאחר מכן הוא ושניים מבניו נרצחים. בנו השלישי, יוחנן הורקנוס, עולה לשלטון.

מבצר קיפורוס

יוחנן הורקנוס כבר שולט כמלך לכל דבר. הוא מערבב "הון ושלטון" - כהונה ומלוכה, מחדש קשרים עם בתי מלוכה מסביב כגון בית תלמי במצרים ונסיכות פרגמון ומתחיל בכיבושים נרחבים - אדום, אזור בית שאן, עמק יזרעאל, הגליל התחתון ושומרון. בעקבות כיבושיהם, בונים החשמונאים רשת מבצרים לאורך גבולה המזרחי של הממלכה בבקעת הירדן ומדבר יהודה. בין השאר הם מבצרים את המצוקים מעל יריחו, נתיב העליה לירושלים. ייתכן שהם עושים זאת בעקבות סיבה נוספת. ביריחו הקימו החשמונאים מפעל בניה מרשים של ארמונות חורף מפוארים, מבוצרים, עם גנים, בריכות שחייה, ומתחמי בילוי ואירוח בנווה המדבר הסמוך לעיר יריחו.

יוחנן הורקנוס היה הראשון שהתחיל בבנייה (צנועה יחסית) של מבנה גדול מרכזי, בריכת שחייה בגודל 8*9 מטרים ושני חדרים להחלפת בגדים. בהמשך הוא בנה בריכה נוספת, זהה וסמוכה - שעל פי החוקרים שימשה כנראה שתי קבוצות מתרחצים שונות, לדוגמה גברים ונשים או בני משפחת החשמונאים ומשרתים. המים בארמון הגיעו ממעינות ואדי קלט הגדולים - עין פרה, עין פוואר ועין קלט, בעזרת אמה גדולה.

יוחנן מת לאחר 31 שנות נשיאות, בגיל 60, והיה לראשון בשושלת החשמונאים שמת מוות טבעי.

בנו אלכסנדר ינאי ירש את מקומו וגם את הארמון שביריחו, והמשיך בשיפוץ המאסיבי.

הוא נטע מטעים מסביב, בנה אמה חדשה וגדולה שתביא עוד מים מבקעת נערן ומעין עוג'ה לצורך הקמת בריכות חדשות ומפוארות עוד יותר בגודל 13*18 מטרים, והופך את המקום למתחם בילוי ואירוח.

אלכסנדר ינאי מת ואשתו שלומציון יורשת את מקומו- המלכה הראשונה והיחידה בתולדות ממלכת החשמונאים. היא מתחילה למלוך אך לא יכולה לקבל גם את תפקיד הכהונה בהיותה אישה- ולכן בנה הבכור, הורקנוס השני, ממונה לכהן הגדול. העניין היה מקובל על כולם חוץ מעל אחיו הצעיר, אריסטובלוס השני, שעוד לפני כן היה עמו ביחסי תחרות וקנאה. ואולי זאת הסיבה לשני מבנים נוספים, תאומים, שנתגלו בחפירות מדרום לבריכות.

כנראה ששלומציון המלכה בנתה שני ארמונות זהים כדי לנסות ליצור שוויון ולהרגיע את הרוחות בין שני בניה. השינויים האחרונים בבניית מתחם הארמונות נוספו לאחר מותה של שלומציון- והם עוד בריכה עצומה (12.5*20 מטרים) ממזרח לארמונות התאומים, והקמת קבוצת מחסנים גדולים לאחסון תוצרת חקלאית, דבר שמעיד על החקלאות המפותחת באזור בקעת יריחו בזכות המים הרבים והחום.

מתחם הארמונות נהרס בעקבות רעידת אדמה באזור, לאחר סיום תקופת השלטון הקצרה של החשמונאים.

אבל המקום לא נשכח, ובהמשך מגיע לשם המלך הורדוס. הוא נמשך לאזור מסיבות שונות:

עושרו של האזור והפוטנציאל החקלאי שטמון בו, הנופים היפים והאקלים הנוח של הבקעה שכבר היו מוכרים לו. בשנת 35 לפנה"ס מחדש הורדוס את הארמון. כנראה שהורדוס חי בארמון באופן קבוע או לפחות שהה בו תקופות ארוכות, ובין השאר התרחש בו הסיפור המזעזע של רצח אריסטובלוס השלישי, אחיה של מרים החשמונאית אשתו של הורדוס.

אריסטובלוס מונה לכהן גדול בעודו בן 17 בלבד על ידי הורדוס, שנאלץ לעשות זאת עקב לחץ החשמונאים. אריסטובלוס מתואר כצעיר יפה תואר שהיה מקובל ואהוב על העם, וקנאתו של הורדוס בו התעוררה. הוא הזמין את הכהן הצעיר למשתה שארמונו שביריחו והשקה אותו ביין. לאחר המשתה יצאו כולם לשחות בבריכות שבחצר. וכך מתאר זאת יוסף בן מתתיהו:

שרידי בית מרחץ בארמון השלישי

"ומאחר שמזג המקום הוא חם מידי התאספו ויצאו כולם מהר ועמדו ליד הבריכות הגדולות.. תחילה הסתכלו בשוחים מבין העבדים והרעים; אחר כך נלווה גם הבחור אליהם והורדוס הוא שעורר אותם. ואותם מרעיו, שנצטוו על כך, הכבידו עליו וחזרו והטבילו אותו בחשכה היורדת, כאילו בדרך משחק, ולא הרפו מהשוחה עד שחנקוהו לגמרי. כך נרצח אריסטובלוס ולא הגיע לשמונה עשרה שנים תמימות"

אריסטובלוס היה הכהן הגדול האחרון שנותר מבית חשמונאי, ועם רציחתו הגיעה השושלת כולה אל סופה.

תיאורם של ארמונות החשמונאים בכתבים השונים, וחשיפתם בחפירה הארכיאולוגית ביריחו מעלים דילמה מעניינת. האם העושר הרב, הרהבתנות, מיזוג השלטון והכהונה הן לא הסיבות שבגינם יצא מתתיהו למרד ביוונים והמתיוונים? האם בסוף ימיהם ייתכן וחטאו החשמונאים באותו חטא שבגיננו קיבלו את מנדט העם לצאת למרד?

בחנוכה בית ספר שדה עפרה מזמין אתכם לסיור מרתק בארמונות החשמונאים

ביום שלישי, 8/12. לפרטים והרשמה: בית ספר שדה עפרה 029975516 ofra@spni.org.il